
Érvénytelenségek kölcsönhatása – a kötelező ügylet érvénytelenségének hatásai, különös tekintettel az engedményezésre

Török-Tóth Soma*

A jelen tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy milyen összefüggések fedezhetők fel a tulajdonjog átruházással történő megszerzésének, valamint a követelések engedményezésének folyamatában az átruházásra irányuló kötelezettséget megalapozó kötelező, és a jogváltozást – a tulajdonjog átszállását, továbbá a követelés jogosulti pozíciójában történő jogutódlást – kiváltó rendelkező ügylet érvénytelensége között. A vizsgálat során szót ejtünk az érvénytelenség jogintézményének a piaccgazdaságban játszott szerepéről, a tulajdonjog átruházásának rendszereiről, valamint a követelések átruházásának modelljeiről, és a követelések dolgokhoz képesti sajátos jellemzőiről.

Kulcsszavak: érvénytelenség, vagyoni forgalom, tulajdonjog-átruházás, kettős ügyleti rendszer, követelés, engedményezés

Mutual effects of invalidity – effects of the obligating transaction’s invalidity, with special regards to assigning claims

In this paper we examine the correlations between the invalidities of the transaction that establishes obligation and those which factually results in the legal effect and how such transactions’ invalidity affects the process of assigning the ownership rights and claims. Over the course of our examination, we demonstrate (i) what role the legal institution of invalidity plays in the market economy’s well-functioning, (ii) the existing systems of assigning the ownership right and the specifics of the model that is applied in Hungarian civil law (especially how the Hungarian legislator introduced those types of transactions that result in changes in real property-related relationships), (iii) the way how claims could be assigned and (iv) compared to the invalidity of assigning real properties, what kinds of possible special situations could emerge if the invalidity affects a claim instead of a real property.

Keywords: *invalidity, asset circulation, assigning ownership, double-step transactional system, claim, assigning claims*

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.3.1028>

1. Bevezetés

Egy piaccgazdaságban¹ – tegyük a jelenkor társadalmainak e szervezési modellje elé bármilyen előjelet is –, a javak elosztásának keretrendszerét a tulajdonosok számára meghatározott erőforrások felett kizárólagos hasznosítási

* PhD-hallgató, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

¹ A jelen tanulmány szerzője köszönettel tartozik doktori kutatásai témavezetőjének, *Menyhárd Attila* tanár úrnak a jelen tanulmány alapjául szolgáló konferencia-előadást megelőzően a témában folytatott tartalmas, gondolatébresztő beszélgetésekért, azzal, hogy a jelen tanulmány minden hibájáért felelősséggel kizárólag a jelen tanulmány szerzője tartozik.

monopóliumot biztosító magántulajdon, valamint az e monopólium átengedését és tulajdonosok közötti mozgását, dinamikáját lehetővé tevő szerződési szabadság intézményei együttesen határozzák meg:² a magántulajdon tárgyát képező, szűkösen rendelkezésre álló erőforrásokat az egyenrangú és egymás mellé rendelt tulajdonosok által szabadon kötött szerződések csatornázzák be a társadalmi szinten legjobban hasznosuló helyekre.³ A magántulajdon és a szerződési szabadság – az egyesülés és a társulás szabadsága mellett – ilyenformán a piacgazdaság alappilléreit képezik. Minthogy azonban napjaink piacgazdasága jellegénél fogva szociális is, azaz – legalábbis a nyugati országok politikai deklarációinak szintjén – a társadalom ellenőrzése alatt áll és a társadalomba integráltan működik, ma már világos, hogy amíg társadalmi szempontból a magántulajdon is szociális értelemben kötött, addig a szerződési szabadság sem tekinthető mindenekfelett álló, korlátozhatatlan önértéknek.⁴

Ennek megfelelően, a szerződési szabadság korlátait jelentik – egyebek mellett – a diszpozitivitás elvi talaján álló szerződési szabályok közé iktatott kógens normák is⁵, amelyekre a magyar polgári jogból a szerződések érvénytelenségére vonatkozó egyes rendelkezések hozhatók kiváló példaként.⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) 6:108. §-ának (1) bekezdése szerint az „[é]rvénytelen szerződésre jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet” – az érvénytelen szerződés tehát – valamilyen, a szerződés megkötésekor fennálló, a törvény által meghatározott ok miatt – nem alkalmas arra, hogy a felek által szándékolt joghatást kiváltsa.⁷

Az érvénytelenség jogintézménye – annak szankciós jellege révén – a vagyoni viszonyok speciális, reparatív eszközökkel történő védelmét hivatott elősegíteni.⁸ Az érvénytelenség jogintézményével a jogalkotó egy olyan – *Vékás Lajos* megfogalmazásával élve – „biztonsági szűrőt”⁹ iktat a nem létező (a jog szférája számára megfoghatatlan¹⁰) és a joghatás kiváltására alkalmas (érvényes) szerződések kategóriái közé, amely lehetővé teszi a szerződési szabadság túlműködéséből – vagy *Lábady Tamás* kifejezését használva: „hipertrófiájából”¹¹ – esetlegesen adódható vadhajtások: a társadalom értékrendjébe (így például a jóerkölcsbe) ütköző, a helyes gazdaság rendjét sértő (így például jogszabály által

² MENYHÁRD Attila: *Dologi jog*, Eötvös Kiadó, Budapest, 2010 (a továbbiakban MENYHÁRD [1]), 24. o.

³ VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog – általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019 (a továbbiakban VÉKÁS [1]), 38-40. o.

⁴ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2002, 23. o.

⁵ VÉKÁS [1] i.m. 45. o.

⁶ VÉKÁS [1] i.m. 45. o.

⁷ Uo.; KRISTON Edit: A szerződés létrejöttének, érvényességének és hatályosságának általános megközelítése, in: *Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban*, (szerk.: KRISTON Edit – SÁPI Edit), Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2019, 4. o.

⁸ KEMENES István: Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben I. rész, *Gazdaság és Jog*, 2016/1., 3-8. o.

⁹ VÉKÁS [1] i.m. 110. o.

¹⁰ SIKLÓSI Iván: A nemlétező szerződések problémája a római jogban és a modern jogokban, *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, Tomus LXVII., Fasc. 19., 2005

¹¹ LÁBADY i.m. 20. o.

tiltott), illetőleg a felek elemi érdekeivel ellentétes (így például a feltűnően értékaránytalan, vagy a fogyasztói jogokat csorbító) szerződéses eredmények visszanyesetetését. Az érvénytelenség tehát a piacgazdaság bizonyos diszfunkcióinak korrigálásához járul hozzá, mindeközben ugyanakkor – mind eljárási szabályait, mind szankciós jogkövetkezményeit tekintve – a magánjog intakt rendszerében marad.¹²

A piacgazdaság másik alappilléreként felfogható magántulajdon tárgyai: a szűkösen rendelkezésre álló erőforrások – ahogyan korábban említettük – a vagyoni forgalomban a szabad szerződéskötések révén cserélnek gazdát, vagyis kerülnek át egyik vagyonkörből a másikba.¹³ Az erőforrások vagyonkörök közötti áramlásának jellemző, kiemelt jelentőségű formája az, amikor maguk a tulajdoni-tulajdonosi viszonyok rendeződnek át, a tulajdonjog átruházással történő megszerzésének szabályai éppen ezért a vagyoni forgalom jogának központi elemét képezik.¹⁴ És bár a magyar polgári jog vagyoni jogi rendszerében a tulajdonjog terrénumának számító dologi, valamint a szerződési szabadság medrét kijelölő kötelmi jog hatóköréit hagyományosan a vagyonjog két, egymástól elkülönült területeként szokás kezelni (annak ellenére is, hogy a dologi és a kötelmi jog közötti merev, doktrinális különbségtételt maga *Szladits Károly* is mélyen helytelenítette¹⁵), ez az elkülönítés valójában elméleti konstrukció csupán, amely sem a polgári jog logikájából, sem belső szükségszerűségeiből egyébként nem következik:¹⁶ a magántulajdon és a szerződési szabadság, a dologi jog és a kötelmi jog sokkal szorosabban összefüggenek egymással annál, semmint hogy az éles fogalmi distinkció megtétele és fenntartása lehetséges (vagy egyébként szükséges) volna.

Remekül példázzák ezt a szoros összefüggést a tulajdonjog átruházással történő megszerzésének Ptk.-beli szabályai,¹⁷ amelyek az átruházást jogcímhez kötött, dologi ügylettel megvalósuló tulajdonszerzési módként határozzák meg.¹⁸ Ebben a modellben – annak átruházása esetén – a tulajdonjog egy kötelezettséget keletkeztető kötelmi, továbbá egy tulajdonos-változást eredményező dologi mozzanat alapján száll át a tulajdonjogot megszerző félre. Ez a konstrukció megítélésünk szerint érzékletesen juttatja kifejezésre a dologi és a kötelmi jog működésének szoros szimbiózisát, az pedig már a Ptk. egyik jelentős újítása – vagy egy régi adósság törlesztése –, hogy a tulajdonjog-átszállás folyamatának egyes állomásait jelentő kötelmi és dologi mozzanat tekintetében egyaránt a szerződések létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

Az érvénytelen szerződés nem alkalmas a felek által szándékolt joghatás

¹² KEMENES i.m. 3. o.

¹³ ALMÁSI Antal: *A dologi forgalom*, Athenaeum, Budapest, 1910, 69. o.

¹⁴ MENYHÁRD [1] i.m. 223. o.

¹⁵ Uo. 35. o.

¹⁶ Uo. 33-35. o.

¹⁷ Ptk. 5:38. § (1) bekezdés: Ingó dolog tulajdonjogának átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és erre tekintettel a dolog birtokának átruházása szükséges. 5:38.

§ (2) bekezdés: Ingatlan tulajdonjogának átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és erre tekintettel a tulajdonjog átruházásának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése szükséges.

¹⁸ KISFALUDI András: *Az adásvételi szerződés*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 133. o.

kiváltására. Így – amennyiben a szerződés célja ez volt – arra sem, hogy a tulajdonjog átszállását eredményezze. Ugyanakkor, ha a tulajdonjog két mozzanat: egy kötelmi és egy dologi ügylet alapján száll át, nem kellene-e rögtön mind a két ügyletnek érvénytelennek lennie a joghatás elmaradásához? Mi történik akkor, ha csak az egyik ügylet az, és hogyan hat az egyik ügylet érvényességére a másik érvénytelensége? Hogyan jelenhet meg, illetve, megjelenhet-e egyáltalán a szerződés kategóriája a hagyományosan a tulajdonjog területének tekintett dologi jogban, és ha igen, akkor mit jelent(het) az érvénytelenség a dologi jog körében? A jelen tanulmányban ilyen és ezekhez hasonló kérdéseket vizsgálunk, szándékaink szerint ezzel is hozzájárulva annak megvilágításához, hogy mennyire „úszóak” is a dologi jog és a kötelmi jog közötti határok.¹⁹

2. Toronyiránt a kettős ügyleti rendszerhez*

Noha a magyar polgári jog II. világháború előtti jogirodalmának képviselői között széles körben elfogadott volt a nézet, hogy átruházása esetén a tulajdonjog két lépcsőben száll át annak megszerzőjére,²⁰ a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvénynek (a továbbiakban régi Ptk.) a tulajdonjog átruházással történő megszerzésére vonatkozó néhány szabályát bizonytalanságok övezték: nem volt világos ugyanis, hogy az átruházás mint származékos szerzőmód hatásmechanizmusában „centrális jelentőséggel”²¹ bíró mozzanat: az átadás ('*tradíció*') valójában milyen jogi természettel bír.²² Nem volt világos, hogy a régi Ptk. – követve a hatályba lépése előtti kodifikálatlan magánjognak a kötelmi (vagy a korabeli szóhasználat szerint: '*elkötelező*') és a dologi (vagy szintén a korábbi szóhasználatnál élve: '*véghezvivő*') ügylet szétválasztásán alapuló megoldását – az átadást önálló, a tulajdonjog átruházására vonatkozó kötelezettséget keletkeztető szerződéstől: a kötelmi ügylettől elkülönülten valódi, a tulajdonjog átszállásának joghatását kiváltó dologi rendelkező ügyletként határozta-e meg, avagy pedig az ügyletegyeség elvi talaján állva az átadás mozzanatát jogügyleti tartalom nélküli

* A jelen tanulmány e fejezete a szerző „Van, aki kénytelen, van, aki képtelen” – jogok átruházása és forgalma a Ptk. rendszerében c. tanulmányának 3.1. alfejezete alapján készült.

¹⁹ Az idézett kifejezés a klasszikus magyar magánjog nagyszerű szerzője, *Szászy-Schwartz Gusztáv* egyik tanulmányára utal – Szászy-Schwartz előtt születésének 100. évfordulója alkalmából e tanulmány fordulatát parafrázálva róta le tiszteletét *Leszkoven László* a Magyar Jog folyóirat hasábjain, lásd *LESZKOVEN László: „Úszó határok a jogban”* – Szászy-Schwartz Gusztávra emlékezve, *Magyar Jog*, 2020/12., 725-732. o.

²⁰ MENYHÁRD [1] i.m. 233. o.; CSIZMAZIA Norbert – GÁRDOS István: A zálogjog alapítása a dologi jogok szerzésének rendszerében – Válasz Lohn Balázs: Az absztrakció jogintézménye, különös tekintettel a zálogjogra, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2007/1., 26-36. o., 28. o.; lásd például *ALMÁSI Antal: A kötelmi jog kézikönyve*, Tébe, Budapest, 1926, 520. o.; SZÁSZY-SCHWARTZ Gusztáv: *Magánjogi fejtegetések felősbírói határozatok kapcsán*. Singer és Wolfner, Budapest, 1890, 90. o.; *GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből I.*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932-1933, 112. o.

²¹ VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*, HVG-ORAC, Budapest, 2001 (a továbbiakban VÉKÁS [2]), 202. o.

²² VÉKÁS [2] i.m. 202. o.; MENYHÁRD [1] i.m. 236. o.; MENYHÁRD Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/ 5-6., 7-30. o. (a továbbiakban MENYHÁRD [2])17-18. o.

puszta reálaktusnak tekintette-e.²³

Az átadás jogi természetét övező kérdőjelek a régi Ptk. rendszerváltozás utáni joggyakorlatában az akkori Legfelsőbb Bíróság BH 1994. 500. számon közzé tett eseti döntése nyomán váltak ismét szélesebb körben is a szakmai viták tárgyává.²⁴ E döntésében a Legfelsőbb Bíróság a nyomdai úton előállított, névre szóló részvények átruházását eredményező, illetve ahhoz feltétlenül szükséges jogi tényekkel:²⁵ az átruházás jogcíméül szolgáló szerződéssel, valamint a részvények átruházására vonatkozó nyilatkozattal, a forgatmánnyal kapcsolatosan²⁶ – egyebek mellett – akként rendelkezett, hogy „(...) önmagában a részvény átruházásának a jogcímében és az ellenértékében történő írásbeli vagy szóbeli megállapodás kötelmet nem keletkeztet, mert nem felel meg a Vár.²⁷ 13. §-ának (1) bekezdésében írt átruházási módoknak”; hogy a „(...) a felperes a külön okiratba foglalt szerződés alapján perrel nem kényszerítheti ki, hogy az alperes a forgatmányt a részvényekre utólag vezesse rá, és nem igényelheti (...)” a teljesítést; továbbá, hogy „[a] szabályszerű forgatmány hiányában a felperes a tulajdonjogára alapítottan a részvények kiadását sem követelheti.” Ítéletének az ilyen, és ezekhez hasonló fordulataival a Legfelsőbb Bíróság látványosan, és meglehetősen sajátosnak nevezhető módon mosta össze a kötelmi és a dologi ügyletnek a II. világháború előtti jogirodalomban sokat tárgyalt és konzekvensen differenciált kategóriáit.

A BH 1994.500. számon közzé tett eseti döntés ennek megfelelően nem is maradt visszhang nélkül. A döntés obskúrus voltára és a döntésben taglalt okfejtés neuralgikusabb pontjaira a Gazdaság és Jog című folyóirat hasábjain hívta fel a figyelmet *Kisfaludi András*,²⁸ lényeglátó megállapításaival és következetességével még a döntésben részt vevő bírák – legalábbis a szavak szintjén kifejezett – elismerését is kiváltva.²⁹ Tanulmányának hatására a részvényátruházásról és a részvényátruházás jogi természetéről, ebből adódóan pedig a tulajdonjog átruházásának ügyleti kettősségéről – ahogyan aztán a vita lezárultát követően *Wellmann György* szintén a Gazdaság és Jogban megjelent munkájában fogalmazott³⁰ „színvonalas szakmai vita” bontakozott ki,³¹ amely vita végül is az akkori Legfelsőbb Bíróság 1/2000. számú, a részvényátruházás körüli

²³ MENYHÁRD [1] i.m. 236. o.; VÉKÁS: [2] i.m. 202. o., 209. o.

²⁴ MENYHÁRD [1] i.m. 238. o.; VÉKÁS [2] i.m. 212. o.

²⁵ VÉKÁS [2] i.m. 213. o.

²⁶ MENYHÁRD [1] i.m. 237. o.

²⁷ A BH 1994.500. számon közzé tett eseti döntés alapjául szolgáló ítélet meghozatalának idején hatályba volt, a váltójogi szabályok szövegének közzétételéről szóló 1/1965. (I. 24.) IM rendelet.

²⁸ Lásd KISFALUDI András: A részvényátruházási szerződés jogi természetéről, *Gazdaság és Jog*, 1996/4., 3-8. o., 4. o.

²⁹ Lásd SALAMONNÉ SOLYMOSI Ibolya: Az értékpapír átruházásának sajátos szabályai, *Gazdaság és Jog*, 1999/9., 17-20. o.

³⁰ WELLMANN György: Jogegységi döntés a részvényátruházásról, *Gazdaság és Jog*, 2000/9-10., 15-20. o., 15. o.

³¹ Ezen vita egyes állomásaihoz – ahogyan Vékás Lajos is hivatkozta (L. Vékás [2] i.m. 212. o.) Lásd még, egyebek mellett: SZÉCSÉNYI László: Titulus és modus az értékpapírban, *Jogtudományi Közöny*, 2000/5., 187-193. o.; ZÁMBÓ Tamás: A névre szóló részvény tőzsdén kívül átruházásának néhány kérdéséről, *Gazdaság és Jog*, 1999/1., 5-8. o.; TÖRÖK Tamás: Néhány gondolat az átruházás jogi természetéről II., *Gazdaság és Jog*, 1999/11., 15-18. o.; KOVÁCS László: Kérdőjelek a névre szóló részvények átruházásának új szabályai körül, *Céghírnök*, 1999/12., 5. cikk.

bizonytalanságokat eloszlatni hivatott Polgári Jogegységi Határozatának meghozatalában kulminált.

Az átadás jogi természete és a tulajdonjog átruházásának, valamint átszállásának folyamatában játszott szerepe körüli kérdőjeleket a Ptk. végleg eloszlatta.

Egyrészt, a tulajdonátruházás – immár egyértelműen kettős ügyleti rendszerben konstituált – szabályai közül elhagyta az eddig kifejtettek szerint kétes jogi karakterű átadást, és az ingó dolgok tulajdonjogának átruházással történő megszerzéséhez – ahogyan arra a bevezetőben utaltunk már – az átruházásra irányuló szerződésen vagy más jogcímen felül átadás helyett a dolog birtokának átruházását kívánja meg. Ezen túlmenően, az ingatlan-nyilvántartás szabályainak a dologi jogi könyvbe történt integrálása körében egyértelművé teszi, hogy ingatlanon fennálló tulajdonjogban bekövetkezett változást az ingatlan-nyilvántartásba (i) a jogváltozásra irányuló jogcím, valamint (ii) az ingatlanok tulajdonjogának átruházása esetén a dologi rendelkező ügylet funkcióját betölteni hivatott,³² a jogosulttól származó bejegyzési – vagy, a II. világháború előtti magyar magánjog irodalmának frazeológiája szerint: bekebelezési – engedély (*'clausula intabulandi'*) alapján lehet bejegyezni.³³

Másrészt, ezzel egyidejűleg, a birtokra vonatkozó szabályozást jelentős mértékben strukturálva át (a szabályozás újszerűsége a régi Ptk.-nak a birtok kategóriájával csupán a birtok védelméhez szükséges mértékben foglalkozó³⁴ szabályaival való összevetésben különösen szembeötlő) a birtokátruházásnak expressis verbis is ügyleti tartalmat ad: a Ptk. 5:3. §-ának (1) bekezdése értelmében „a birtok átruházása a dolog feletti tényleges hatalomnak az erre irányuló megállapodás alapján való átengedésével valósul meg.” Valamely dolog birtokának átruházás útján történő megszerzéséhez tehát – függetlenül attól, hogy a birtok a dolog tényleges átadásával, illetőleg a Ptk. 5:3. §-ának (2) és a soron következő bekezdései szerinti egyéb módon száll-e át – minden esetben szükséges a birtok átruházójának és megszerzőjének a birtok átengedésére és annak megszerzésére irányuló, a tényleges szándékot is magában foglaló megállapodása.³⁵ E megállapodásra és a birtokátruházásra a Ptk. pedig a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat rendeli megfelelően alkalmazni.³⁶ A Ptk. 5:178. § (2) bekezdése értelmében a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat kell továbbá alkalmazni a Ptk. által az – ebben az esetben ingatlanon fennálló – tulajdonjog átruházásának folyamatában a másik dologi rendelkező ügyletként meghatározott jogi tény:³⁷ a bejegyzési engedély tekintetében is.

³² FABÓK Zoltán: Tulajdonjog-fenntartás és dologi jogügylet, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/3., 14-17. o., 14. o.; MENYHÁRD [1] i.m. 254. o.; MENYHÁRD [2] i.m. 27. o.

³³ Ptk. 5:178. § (2) bekezdés: Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzéshez jogváltozásra irányuló jogcím és a jogváltozással érintett, ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogosult bejegyzési engedélye; a jog törléséhez a jogosult törlési engedélye szükséges.

³⁴ VÉKÁS [2] i.m. 204. o.

³⁵ MENYHÁRD Attila: A birtok és a birtokvédelem. In: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (szerk.: Vékás Lajos), Complex Kiadó, Budapest, 2013 (a továbbiakban MENYHÁRD [3]), 366-374., 369. o.

³⁶ Ptk. 5:3. § (1) bekezdés: A birtokátruházásra a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Ptk. 5:178. § (2) bekezdés: A bejegyzési és a törlési engedélyre a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

³⁷ Vö. 32. lj.

A dologi rendelkező ügylet formai és tartalmi kereteit a szerződések létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokra tett utalással szabva meg,³⁸ a Ptk. meghonosította polgári jogunkban a 'valódi dologi jelleg nélküli dologi rendelkező ügylet' intézményét. A dologi ügylet modelljének ekképpen történt kialakítása, noha az ügyleti kettősség szempontjából logikailag és dogmatikailag is tisztának tekinthető helyzetet eredményezett, bizonyosan nem alkalmazható minden adódható élethelyzetben teljes következetességgel:³⁹ ehhez vagy arra lett volna szükség, hogy a jogalkotó – a német polgári jog bevett és kiforrott formulájának mintájára – a kötelmi kötelező és a dologi rendelkező ügylet genusának szerepét egyaránt betöltő általános ügyleti szabályokat vezessen be, vagy pedig arra, hogy a dologi ügyletnek a kötelmi ügyletkez képesti sajátos tartalmát és fogalmi elemeit megfelelően kifejezésre juttató és kezelő szabályait a dologi jogi könyvben, önállóan határozza meg. A magyar polgári jogi gondolkodástól, polgári jogunk hagyományaitól és a régi Ptk. joggyakorlatától azonban mindkét megoldás idegen lett volna, nem beszélve arról, hogy a Ptk. rendszerében bármelyik megoldás választásával a magyar polgári jog ökoszisztémájában nem őshonos, mind értelmezésüket, mind alkalmazásukat tekintve vélhetően nehézkes jogalkotói implantátumok jelentek volna meg, e rendszert szükségtelenül terhelve és bonyolulttá téve.⁴⁰

3. Absztrakció és kauzalitás – mi szavatol a forgalom biztonságáért?

A tulajdonjog-átruházás tradíciós rendszereinek (mint amilyen például a német, az osztrák és a magyar is), amelyek a tulajdonjog átszállásához a tulajdonos és a szerző fél megállapodásán mint jogcímen, vagyis a kötelmi kötelező ügyleten túlmenően további aktust: ingók esetében átadást (*'tradíciót'*), ingatlanok esetében pedig ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzéshez szükséges engedély kiadását (*'tabuláris tradíciót'*),⁴¹ vagyis dologi rendelkező ügyletet tesznek szükségessé,⁴² választ kell adniuk arra a kérdésre is, hogy milyen hatással lehet egymásra a kötelmi és a dologi ügylet hibája – nem létezése, érvénytelensége, hatálytalansága. Azaz, hogy a kötelmi ügylet érvénytelensége érintse-e a dologi ügyletnek a tulajdonjog átszállását eredményező joghatását akkor is, ha a dologi ügylet egyébként hibátlan, érvényes volt. Vagy másképpen fogalmazva: a szabályszerű dologi ügylet érvényességét, és a tulajdonjog ennek eredményeképpen történő átszállását megdöntse-e a tulajdonjog átruházásának jogcímenként tételezett kötelmi ügylet hibája, érvénytelensége.⁴³

Absztrakt tradíciós rendszerben (mint amilyen a tradíciós rendszerek közül például a német) a hibátlan dologi ügylet önmagában is a tulajdonjognak a szerző félre

³⁸ MENYHÁRD [2] i.m. 18. o.

³⁹ MENYHÁRD [1] i.m. 238. o.

⁴⁰ MENYHÁRD [1] i.m. 238. o.; VÉKÁS [2] i.m. 199. o.

⁴¹ CSIZMAZIA – GÁRDOS i.m. 28. o.

⁴² GÁRDOS Péter: *Az engedményezés*, Eötvös Kiadó, Budapest, 2010 (a továbbiakban GÁRDOS [1]) 96. o.; LENKOVICS Barnabás: *Dologi jog*. Eötvös József Kiadó, Budapest, 2008, 129. o.; MENYHÁRD [1] i.m. 224.

o.

⁴³ MENYHÁRD [1] i.m. 224. o., 240–241. o.; GÁRDOS [1] i.m. 97. o.

történő átszállását eredményezi, még ha a dologi ügylet gazdasági vagy jogi célját, illetőleg a felek kötelezettségvállalásának okát jelentő⁴⁴ kötelmi ügylet érvénytelen volt is.⁴⁵ (Ennek kapcsán szükségesnek tűnik ugyanakkor megjegyezni, hogy a dologi joghatás kiváltásához, azaz a tulajdonjog átszállásához a dologi ügylet érvényessége mellett – a tulajdonjog átruházásának tradíciós modelljéről lévén szó – a kötelmi ügylet jogi ténye is elengedhetetlen, legyen az akár hibás, avagy érvénytelen; az előző mondatban szereplő „önmagában” állapothatározó tehát nem a dologi ügylet jogcím nélküliségét, hanem a dologi ügyletnek a hibás, érvénytelen jogcím fennállása esetén is joghatást kiváltó erejét hivatott kifejezésre juttatni.)

A tulajdonjog átruházásának absztrakt tradíciós rendszere alapvetően a forgalom biztonságának szavatolására és a jóhiszeműen tulajdonjogot szerző harmadik személyek védelmére törekszik,⁴⁶ azáltal ugyanis, hogy a szerző fél a tulajdonjogot érvényes dologi ügylet alapján is megszerzi, a tulajdonosi pozíció elnyeréséhez és igazolásához elegendő, ha csupán a dologi ügylet: a tradíció érvényes;⁴⁷ azaz a tulajdonjog megszerzésének ténye és így a tulajdonosi minőség anélkül is beállhat és megtámasztást nyerhet, hogy a kötelmi ügyletek érvényességét szerződések netalán hosszas láncolatán átívelően kelljen bizonyítani. Kicsit más megközelítésben a dologi ügylet absztraktsága a forgalom szempontjából azt jelenti, hogy a jogszerzés alapját jelentő egyetlen kötelező ügylet hibája vagy érvénytelensége nem vonja maga után az e jogszerzést követő egész szerződési láncolat érvénytelenségét is egyben.⁴⁸ A tulajdonjog átruházójának védelmét ugyanakkor természetesen a dologi ügyletet absztraktként felfogó rendszerek is biztosítják: a kötelező ügylet érvénytelensége nyomán kialakuló, a jogrend által következésképpen nem támogatott vagyoni jogi helyzet⁴⁹ a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint nyerhet rendezést.⁵⁰

A tulajdonjog átruházásának a magyar polgári jog által is követett kauzális-tradíciós rendszerében ehhez képest a jogcímet jelentő, érvénytelen kötelmi ügylet alapján a tulajdonjog még abban az esetben sem száll át a dologi rendelkező ügylet révén szerezni kívánó félre, ha a dologi rendelkező ügylet maga egyébként megfelelt az érvényesség kritériumainak.⁵¹ Másképpen fogalmazva: kauzális-tradíciós rendszerben érvényes kötelmi ügylet hiányában joghatások az egyébként hibátlan dologi ügyletnek sem fűződhetnek.

A kauzális-tradíciós rendszerekben az érvénytelen kötelmi ügylettel átruházó tulajdonos mindebből adódóan kedvezőbb helyzetben van, mint a tulajdonátruházásnak a – korábbiakban kifejtettek szerint – elsődlegesen forgalombiztonsági szempontokat érvényre juttatni kívánó absztrakt tradíciós

⁴⁴ LAJER Zsolt – LESZKOVEN László: A bizalmi (fiduciárius) biztosítékokról, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/1-2., 23-33. o., 26. o.

⁴⁵ VÉKÁS [2] i.m. 213. o.

⁴⁶ MENYHÁRD [1] i.m. 240. o.

⁴⁷ VÉKÁS [2] i.m. 215. o.

⁴⁸ MENYHÁRD [1] i.m. 241. o.

⁴⁹ MENYHÁRD Attila: Jogalap nélküli gazdagodás. In: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (szerk: VÉKÁS Lajos), Complex Kiadó, Budapest, 2013 (a továbbiakban MENYHÁRD [4]), 976-978., 977. o.

⁵⁰ MENYHÁRD [1] i.m. 241. o.; VÉKÁS [2] i.m. 214. o.

⁵¹ MENYHÁRD [1] i.m. 241. o.; LENKOVICS i.m. 121. o.; GÁRDOS [1] i.m. 103. o.

rendszerében, a tulajdonjog-átruházással ilyen módon érintett dolgot az érvénytelen kötelező ügylet alapján rendelkező tulajdonos ugyanis dolog kiadása iránti igény: *'rei vindicatio'* útján követelheti vissza.⁵² A jóhiszeműen szerző harmadik személyek védelméről, valamint a forgalom biztonságáról ugyanakkor a kauzális-tradíciós rendszereknek is megfelelően szükséges gondoskodnia, hiszen e modell rugalmatlanul kezelése esetén egyetlen rendelkező ügylet érvénytelensége későbbi szerzések és átruházások egész sorát zárhatná ki. A kauzális-tradíciós modellt alkalmazó modern magánjogok éppen e dominóhatás kiküszöbölése célból engednek széles körben kivételeket a „tulajdonjogot szerezni csak tulajdonostól lehet” elve alól,⁵³ például azzal, hogy bizonyos feltételek fennállása esetén lehetővé teszik a nem tulajdonostól történő tulajdonszerzést is (ahogyan teszi ezt a Ptk. az 5:39. § (2) bekezdésében is, amikor akként rendelkezik, hogy „[a] kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző megszerzi az átruházással az ingó dolog tulajdonjogát akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos.”) Az ilyen kivételek lehetővé tétele mögött rendszerint az a jogpolitikai megfontolás áll, hogy a nem tulajdonostól történő tulajdonszerzés ekként meghatározott kritériumainak meg nem felelő szerző nem is „érdemli meg” az absztrakt dologi ügylet által garantált védett pozíciót.⁵⁴

Amint láthattuk, bár a tradíciós tulajdonjog-átruházási rendszerek eltérő válaszokat adnak ugyanarra a kérdésre, jelesül, hogy milyen viszonyban áll egymással a kötelező és a rendelkező ügylet érvénytelensége, ugyanazon érdekek: a tulajdonosok és a jóhiszeműen szerző harmadik személyek jogainak védelmét, ezzel egyidejűleg pedig a forgalom biztonságát is mind a két modell a maga szempontjai szerint, sajátos jogtechnikai megoldások révén igyekszik biztosítani. Mindez pedig megítélésünk szerint nagyban hozzájárulhat az érvénytelenség polgári jogi eszközéről és annak hatósugaráról, alkalmazhatóságának sokszínűségéről kialakult kép árnyalásához.

4. Érvénytelenség és engedményezés – a dolgok és a követelések „halmazállapotának” eltéréséből eredő sajátosságok

Sajátos fénytörésben jelenik meg az ügyleti kettősség, az absztrakció és a kauzalitás problematikája a követelések átruházásával összefüggésben.

A követelések: vagyontárgyak. A Ptk. 8:1. §-a (1) bekezdésének 5. pontja értelmében a követelések mellett vagyontárgyak még a dolgok és a jogok is. Tulajdonjog tárgya a Ptk. 5:14. §-ának (1) bekezdése értelmében csak dolog lehet. Abból pedig, hogy a Ptk. a dolgok körét szűken határozta meg,⁵⁵ azaz dolognak ugyanezen § szerint csak a birtokba vehető testi tárgyak minősülnek, egyenesen

⁵² MENYHÁRD [1] i.m. 241. o.

⁵³ VÉKÁS [2] i.m. 215.

⁵⁴ VÉKÁS [2] i.m. 215.

⁵⁵ VÉKÁS [1] i.m. 332. o.; A dolgok körének szűkebb és tágabb értelemben vett meghatározásának hátteréhez és jogösszehasonlító bemutatásához lásd MENYHÁRD [1] i.m. 37. o.; GÁRDOS [1] i.m. 28-34. o.

következik, hogy a követelések tehát nem dolgok, és azok így tulajdonjog tárgyai sem lehetnek. Egy vagyoni jogi rendszernek ugyanakkor – lévén a magánjog első sorban a vagyoni forgalom joga⁵⁶ – az összes, forgalomképesnek elfogadott vagyoni jószág tekintetében meg kell határoznia az adott jószág feletti kizárólagos hasznosítási jog tartalmát, valamint e jog védettségének és átruházhatóságának kereteit.⁵⁷ Amennyiben pedig egy vagyoni jogi rendszer – akárcsak az itt elmondottak szerint a magyar – szűk dologfogalommal „operál”,⁵⁸ akkor a nem dologi természetű vagyoni javak⁵⁹ – így a követelések – forgalomképességéről és átruházásának mikéntjéről e vagyoni jogi rendszernek a tulajdonjogi szabályokon kívül: a kötelmi jogban, esetleg külön jogszabályokban szükséges rendelkeznie.⁶⁰ Figyelembe véve pedig a nem dologi természetű vagyoni javak – így különösen a követelések – forgalmának nemzetgazdasági szempontból megnövekedett, a dolgok forgalmáéval is összevethető volumenét és súlyát,⁶¹ valamint az engedményezés alapképletének alkalmazásával kialakult, illetve e képlet mentén folyamatosan alakulóban lévő új gazdasági konstrukciók és finanszírozási formák egyre szélesebb körben történő elterjedését,⁶² kiemelkedő jelentőséggel látszik bírni a kérdés, hogy az ilyen típusú javak, illetőleg a jelen tanulmány által tárgyalt példa szerint a követelések átruházását a polgári jog miképpen oldja meg, és a követelések fizikai sajátosságaiból, illetve természetrajzából kiindulva milyen összefüggések vizsgálhatók a követelések átruházásának érvénytelensége szempontjából.

A Ptk. – 1959-es elődjének kodifikációs adósságait törlesztve – lényegesen kibővítette az engedményezésre vonatkozó szabályokat.⁶³ A régi Ptk. alapján bizonytalan kimenetellel, de legalábbis nagyon áttételesen lehetett csupán állást foglalni abban a kérdésben, hogy egy követelés érvényes átruházásához szükség van-e arra, hogy a követelés egyik vagyonkörből a másikba történő átmozgásának⁶⁴ gazdasági funkcióját jogcím jelölje ki,⁶⁵ vagy pedig az engedményezés bármiféle jogcím hiányában is a követelésnek az engedményező és az engedményes közötti átszállását eredményezi.⁶⁶ A Ptk. azonban immár egyértelművé tette, hogy az engedményezés maga valójában nem más, mint a dolgok esetében a birtokátruházás és a bejegyzési engedély kiadása, azaz a tradíció formáját öltő dologi rendelkező ügylet mozzanatát a kötelmi jogban, követelések tekintetében leképezni hivatott, a kötelmi jogi jogváltozást: a követelés jogosulti pozíciójában történő különös

⁵⁶ VÉKÁS [1] i.m. 331. o.

⁵⁷ MENYHÁRD [1] i.m. 36. o.

⁵⁸ VÉKÁS [1] i.m. 331. o.

⁵⁹ MENYHÁRD [1] i.m. 68. o.

⁶⁰ MENYHÁRD [1] i.m. 38. o.

⁶¹ VÉKÁS: *Szerződési jog – általános rész.* 331. o.

⁶² GÁRDOS Péter: Engedményezés, jogátruházás, tartozásátvállalás és szerződésátruházás. In: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (szerk: Vékás Lajos), Complex Kiadó, Budapest, 2013 (a továbbiakban GÁRDOS [2]), 658-676., 658. o.

⁶³ GÁRDOS [2] i.m. 658. o.

⁶⁴ Ahogyan a vagyoni forgalom fogalmát ALMÁSI Antal meghatározta, vö. 13. lj.

⁶⁵ GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: Van-e a fiduciárius biztosítékoknak helyük a magyar jogban?, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/1-2., 33-47. o., 35. o.

⁶⁶ GÁRDOS [1] i.m. 95. o.

jogutódlás joghatását ténylegesen kiváltó kötelmi rendelkező ügylet,⁶⁷ egy követelés átruházással történő megszerzéséhez pedig ezen az ügyleten túl az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím is feltétlenül szükséges.⁶⁸

A Ptk. a követelések átruházásának mikéntjét e megoldás hadrendbe állításával a tulajdonjog átruházásának sémájára: az átruházás kötelezettségét megalapító kötelező, valamint az – engedményezés esetében kötelmi jogi – jogváltozást ténylegesen kiváltó rendelkező ügylet különválasztásával, a tradíciós átruházási rendszer előző fejezetben ismertetett modellje szerint konstruálta meg.⁶⁹ E modell alkalmazásával a Ptk. nem csupán a – magyar polgári jogban kizárólag dolgokon fennállható – tulajdonjog átruházásának dogmatikáját viszi át a követelésekre mint nem dologi természetű vagyonelemekre is (a dogmatikai következetesség megvalósítása – álláspontunk szerint – önmagában véve még volna nem elegendő indok jelentős újítások bevezetéséhez⁷⁰), és teszi ezzel alapjait tekintve – némileg ironikus módon az ügyleti kettősség kiterjesztésével – egységessé a vagyontárgyak átruházásának szabályozási logikáját, de a gazdasági élet számára is komoly gyakorlati előnyöket is biztosít: a kötelezettségvállalás és a rendelkezés fázisainak elkülönítésével egyértelműen kezelhetővé teszi például a jövőbeli követelések átruházásának kérdéskörét.⁷¹ Tekintettel azonban pont a tradíciós átruházási modell strukturális sajátosságaira, az engedményezés körében is választ kell találnunk arra az előző fejezetben a tulajdonjog átruházásával kapcsolatosan vizsgált kérdésre is, hogy milyen viszonyban áll a követelés átruházásának jogcíméül szolgáló kötelező, valamint a jogutódlást kiváltó kötelmi rendelkező ügylet, az engedményezés érvénytelensége.

Igyekezvén nem elcsúszni az önisméltés banánhéján, tanácsosnak tartjuk ehelyütt mégiscsak röviden feleleveníteni a korábban előadottakat, miszerint a fenti kérdésre a tulajdonjog átruházásának tradíciós rendszerei kétféle választ adnak: absztrakt felfogás mellett a tulajdonjog hibátlan dologi ügylet alapján a kötelező ügylet érvénytelensége esetén is átszáll, míg a kauzális-tradíciós megközelítés szerint a kötelező ügylet érvénytelensége a tulajdonjog átszállását a dologi ügylet hibátlansága esetén is kizárja. A kötelező ügylet érvénytelensége miatt a jogrend által nemkívánatosnak ítélt vagyoni helyzetet absztrakt rendszerben a jogalap nélküli gazdagodás vagy a kártérítés szabályai szerint, kauzális-tradíciós rendszerben dolog kiadása iránti igény alapján lehet rendezni. És minthogy a tulajdonjog átruházásának szabályai a Ptk.-ban a kauzális-tradíció elvét követik, a jogalkotó ezen elv alkalmazásától a követelések átruházása tekintetében sem kívánt eltérni; engedményezés alapján követelés a magyar polgári jogban következképpen kizárólag érvényes jogcím, illetőleg a jogcím érvényessége esetén kerülhet át az engedményező vagyonköréből az engedményesébe.

⁶⁷ MENYHÁRD Attila: Engedményezés. In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III.* (szerk: OSZTOVITS András), Budapest, Opten, 2014 (a továbbiakban MENYHÁRD [5]), 469-481. o., 469. o., GÁRDOS [2] i.m. 660. o.; VÉKÁS [1] i.m. 333. o.

⁶⁸ Ptk. 6:193. § (2) bekezdés

⁶⁹ GÁRDOS [2] i.m. 660. o.; VÉKÁS [1] i.m. 333.; MENYHÁRD [5] i.m. 469. o.

⁷⁰ Vö.: VÉKÁS: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései* című munkájának „A magánjogi dogmatika becsülete” című fejezetével, uo. 197-234. o., különösen a 199. o-lal

⁷¹ GÁRDOS [2] i.m. 659. o.

Egy követelés átruházására való kötelezettségvállalás érvénytelensége ugyanakkor egészen más jellegű hatást vált ki a kívüllág számára, vagy ha úgy tetszik, a forgalomban, mintha az érvénytelen kötelezettségvállalás dolog tulajdonjogának átruházására irányult volna. Amíg ugyanis a dolgokon fennálló tulajdonjog érvénytelen átruházása nyomán a kialakult vagyoni helyzet diszfunkciói a tulajdonjog átruházójára és annak megszerzőjére (illetőleg az azt megszerezni kívánó személyre) tartoznak csupán, addig az engedményezés hárompólusú, relatív szerkezetű jogviszonyában⁷² ott van az engedményezés tárgyát képező követelés kötelezettje – nevezzük „B”-nek –, akitől a követelés teljesítése követelhető.

Mivel a vele szemben fennálló követelés „B” vagyonának a passzív részéhez tartozik, a követelés felett „B”-t pedig rendelkezési jog ebből adódóan nem illeti meg,⁷³ a követelés átruházásához „B” hozzájárulására sincsen szükség: „B” egyedüli kötelezettsége az, hogy a követelést a követelés jogosultja részére teljesítse. A követelés jogosultja viszont az engedményezési jogviszony adott időpillanatában lehet „A”, a követelés eredeti jogosultja, a jogviszony egy későbbi időpillanatában, a követelésnek az „A” pozíciójában jogutódlást kiváltó engedményezését követően pedig lehet „C” is, aki „A” „B”-vel szemben fennálló követelését engedményezés útján „A”-tól megszerezte. „B” viszont a vele szembeni követelést annak engedményezése után már csak „C” részére teljesítheti jogszerűen. Az egyedüli körülmény, amely alapján a követelés jogosultja – az a személy tehát, akinek részére „B” teljesíteni köteles – „B” számára egyértelművé válhat, az az „A” vagy „C” által ő neki az engedményezésről küldött értesítés, illetőleg a követelés teljesítésére vonatkozó utasítás.

Az engedményezés képletében a „B” által „A” vagy „C” részére teljesítendő követelés tölti be azt a szerepet, mint amelyet a tulajdonjog átruházásában a dolog. Amíg azonban a dolog önmagában hordozza és jeleníti meg azt az értéket, amelynek megszerzése vagy cseréje céljából az átruházására sor került (vagyis egy dologtól annak fizikai létezésén túl – a példa elvontsága okán ide nem értve ezúttal természetesen a minőségi követelményeket és szavatosságokat – senki nem vár semmit), addig egy követelés funkciója akkor válik teljessé, ha annak kötelezettje a követelést teljesíti. Egy dolog szempontjából mindebből adódóan teljességgel közömbös, hogy ki a tulajdonosa, illetve, hogy ővele kapcsolatosan ki, milyen igényt (jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozót, kártérítést, vagy kiadása irántit) érvényesít; ezzel szemben „B” számára az, hogy a követelést kinek tartozik teljesíteni, vagyis ki a követelés jogosultja, korántsem mindegy. Egy utolsó, és egyben az itt felhozott példák képletességének szélsőértékét is jelentő összehasonlítással élve: átruházásának érvénytelensége esetén egy dolog az aktuális gazdájánál várja, hogy vele kapcsolatosan az érvénytelenség miatt igénnyel lépjenek fel, a jóhiszeműen szerző harmadik személyek védelméről pedig a tulajdonjog átruházásának absztrakt és kauzális-tradíciós rendszerei – az előző fejezetben bemutatottaknak megfelelően – a maguk eszközeivel gondoskodnak. Mit tegyen, tehet ugyanakkor „B”, ha az engedményezés alapjául szolgáló, „A” és „C” közötti kötelező ügylet valamilyen okból (például jóerkölcsbe ütközés miatt) érvénytelen

⁷² VÉKÁS [1] i.m. 334. o.; MENYHÁRD [1] i.m. 34. o.

⁷³ GÁRDOS [2] i.m. 671. o.

volt?

Absztrakt rendszerekben a „B”-vel szembeni követelés jogosultja ebben az esetben „C”, míg a – Ptk. által is követett – kauzális-tradíció elve szerint továbbra is „A” lenne. Mindkét rendszerben minden további nélkül adódhatnak azonban olyan helyzetek, amelyekben „B” megfelelő teljesítési utasítást kap „C”-től,⁷⁴ „A” viszont – a közte és „C” között létrejött kötelező ügylet érvénytelenségére való hivatkozással – úgy dönt, hogy a követelést „B”-vel szemben maga érvényesíti; hogy „B”, „A”-tól és „C”-től eltérő értesítéseket, vagy ellentmondásos tartalmú teljesítési utalásokat kap; netán valamelyik fél arra hívja fel, hogy a kötelező ügylet érvénytelenségére tekintettel a teljesítést a másik fél felhívása esetén akkor is tagadja meg, ha a másik fél az engedményezés megtörténtét egyébként igazolja. Kinek teljesítsen „B” ezekben a helyzetekben? Megtagadhatja-e „B” „C”-nek a követelés teljesítésére vonatkozó felhívását az „A” és „C” közötti kötelező ügylet érvénytelenségére való hivatkozással?

Elképzelhető, hogy pont az ilyen és ezekhez hasonló diszkrepanciák kiküszöbölése érdekében tekintették az engedményezést absztrakt, illetőleg az engedményező és az engedményes szempontjából jogcímes, és a kötelezett vonatkozásában absztrakt ügyletnek a magyar magánjog II. világháború előtt alkotó klasszikusai. Ahogyan az engedményezés témáját átfogóan feldolgozó monográfiájában *Gárdos Péter* részletesen is bemutatja,⁷⁵ e felfogás szerint az engedményezés érvényességét, és így a követelés átszállását az engedményezés alapját adó jogcím hibája vagy eleve nem érinti, vagy az érvényes engedményezés önmagában, akár a jogcím teljes hiánya esetén is kiváltja a jogosulti pozícióban történő jogutódlás joghatását.⁷⁶ Egy további – mások mellett *Szászy István* által is vallott – megközelítés az engedményezést Janus-arcú jogintézményként fogta fel, amely az engedményező és az engedményes közötti relációban jogcímes, a kötelezett szempontjából viszont absztrakt; vagyis a kötelező ügylet érvénytelenségére csak az engedményező, a kötelezett azonban nem hivatkozhat;⁷⁷ az engedményezés jogi természetének ezen értelmezése szerint a kötelezett kizárólagos dolga, hogy teljesítsen, az érvénytelenség jogkövetkezményeit pedig a kötelező ügyletben részes felek majd elintézik egymás között.

Bár hivatkozott munkájában *Gárdos* némiképp vitatja, a rendelkezésre álló kommentárok alapján is nagyon úgy tűnik, hogy az engedményezés a régi Ptk-ban is absztrakt ügylet volt,⁷⁸ ezt a megközelítést pedig a Régi Ptk. közzétett bírósági gyakorlata is alátámasztani látszik. Az akkori Legfelsőbb Bíróság az EBH 2003.806. számon közzé tett elvi határozatában például a következőképpen rendelkezett: „Az engedményezési szerződés esetleges érvénytelensége az engedményezési szerződés alanyainak jogviszonyára hat ki, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a közöttük fennálló jogviszonyban kell levonni. Az érvénytelenség az adós fizetési

⁷⁴ Ptk. 6:198. § (2) bekezdés: A teljesítési utasítás akkor váltja ki az (1) bekezdés szerinti joghatást, ha az utasítás az engedményezőtől származik, vagy az engedményes engedményezési okirattal vagy más hitelt érdemlő módon igazolja, hogy a követelést rá engedményezték

⁷⁵ GÁRDOS [1] i.m. 116-124. o.

⁷⁶ GÁRDOS [1] i.m. 119. o.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ GÁRDOS [1] i.m. 122. o.

kötelezettségét nem befolyásolja.” A – Gárdos által is hivatkozott – EBH 2005.1227. számú határozatában pedig ekként: „Az engedményezés az adós vonatkozásában absztrakt jogügylet, annak hiányosságaira hivatkozással a teljesítést nem tagadhatja meg.” E határozatok elvi sarkosságát viszont valamelyest mintha árnyalná – és a teljesítési utasítással kapcsolatban általunk korábban előadottakkal is összecseng – a Fővárosi Ítéltábla BDT 2013.3011. számon közzétett eseti döntése, amely szerint „[a]bból a szempontból, hogy a kötelezett kinek köteles teljesíteni, nem az engedményező és az engedményes közötti kötelmi jogviszony lényeges elemeinek, hanem a jogosult által küldött értesítés világos és egyértelmű tartalmának van jelentősége.”

Mindezek alapján úgy tűnhet, hogy a kötelezett számára az engedményezés mint kötelmi rendelkező ügylet absztrakt jellege mintha nagyobb biztonságot nyújtana, nincs azonban ez így Gárdos Péter szerint. Amint kifejti: az engedményezés „hárompólusú rendszeréből adódóan - a kötelezett nincs abban a helyzetben, hogy megállapítsa, hogy ki minősül a vele szemben fennálló követelés tényleges jogosultjának, ezért minden jogrendszernek világos szabályokat kell adni arra a kérdésre, hogy a kötelezett melyik időpillanatban kinek köteles teljesíteni. Ez azonban az adósvédelem elvének és nem a követelésátruházás absztraktságának a kérdése.”

Megítélésünk szerint – a gyakorlat igényeit, továbbá a gyakorlatból nyert tapasztalatokat is szem előtt tartva – egy jogosult kötelezettjét tiszta helyzet elé állító szabályozás kialakításának igényével mindenképpen csak azonosulni lehet, hiszen a tiszta helyzet a követelés jogosultja, jogosultjai számára is kedvez. Legyen az akár az engedményezés absztraktságának, akár a megfelelő adósvédelmi szabályozás eredménye.

Irodalomjegyzék

- ALMÁSI Antal: *A dologi forgalom*, Budapest, Athenaeum, 1910
- ALMÁSI Antal: *A kötelmi jog kézikönyve*, Budapest, Tébe, 1926
- CSIZMAZIA Norbert – GÁRDOS István: A zálogjog alapítása a dologi jogok szerzésének rendszerében – Válasz Lohn Balázs: Az absztrakció jogintézménye, különös tekintettel a zálogjogra, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2007/1., 26-36. o.
- FABÓK Zoltán: Tulajdonjog-fenntartás és dologi jogügylet, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/3., 14-17. o.
- GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: Van-e a fiduciárius biztosítékoknak helyük a magyar jogban?, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/1-2., 33-47. o.
- GÁRDOS Péter: *Az engedményezés*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2010 (GÁRDOS [1])
- GÁRDOS Péter: Engedményezés, jogátruházás, tartozásátvállalás és szerződésátruházás, in: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (szerk: Vékás Lajos), Complex Kiadó, Budapest, 2013, 658-676. o. (GÁRDOS [2])
- GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből I.*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932-1933
- KEMENES István: Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben I. rész, *Gazdaság és Jog*, 2016/1., 3-8. o.

- KISFALUDI András: A részvényátruházási szerződés jogi természetéről, *Gazdaság és Jog*, 1996/4., 3-8. o.
- KISFALUDI András: *Az adásvételi szerződés*, KJK Kerszöv, Budapest, 2003
- KOVÁCS László: Kérdőjelek a névre szóló részvények átruházásának új szabályai körül, *Céghírnök*, 1999/12., 5. skk.
- KRISTON Edit: A szerződés létrejöttének, érvényességének és hatályosságának általános megközelítése, in: *Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban* (szerk.: KRISTON Edit – SÁPI Edit), Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2019
- LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2002
- LAJER Zsolt – LESZKOVEN László: A bizalmi (fiduciárius) biztosítékokról, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/1-2., 23-33. o.
- LENKOVICS Barnabás: *Dologi jog*, Budapest, Eötvös József Kiadó, 2008
- LESZKOVEN László: „Úszó határok a jogban” – Szászy-Schwarz Gusztávra emlékezve, *Magyar Jog*, 2020/12., 725-732. o.
- MENYHÁRD Attila: *Dologi jog*, Eötvös Kiadó, Budapest, 2010 (MENYHÁRD [1])
- MENYHÁRD Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2020/5-6., 7-30. o. (MENYHÁRD [2])
- MENYHÁRD Attila: A birtok és a birtokvédelem, in: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (szerk.: VÉKÁS Lajos), Complex Kiadó, Budapest 2013, 366-374. o. (MENYHÁRD [3])
- MENYHÁRD Attila: Jogalap nélküli gazdagodás. In: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (szerk.: VÉKÁS Lajos), Complex Kiadó, Budapest, 2013, 976-978. o. (MENYHÁRD [4])
- MENYHÁRD Attila: Engedményezés. In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III.* (szerk: OSZTOVITS András), Budapest, Opten, 2014, 469-481. o. (MENYHÁRD [5])
- SALAMONNÉ SOLYMOSI Ibolya: Az értékpapír átruházásának sajátos szabályai, *Gazdaság és Jog*, 1999/9., 17-20. o.
- SIKLÓSI Iván: A nemlétező szerződések problémája a római jogban és a modern jogokban, *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, Tomus LXVII., Fasc. 19., 2005
- SZÁSZY-SCHWARTZ Gusztáv: *Magánjogi fejtegetések felősbíróági határozatok kapcsán*, Budapest, Singer és Wolfner, 1890
- SZÉCSÉNYI László: Titulus és modus az értékpapírjogban, *Jogtudományi Közlöny*, 2000/5., 187-193. o.
- TÖRÖK Tamás: Néhány gondolat az átruházás jogi természetéről II., *Gazdaság és Jog*, 1999/11., 15-18. o.
- VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog – általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019 (VÉKÁS [1])
- VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*, HVG-ORAC, Budapest, 2001, (VÉKÁS [2])

- WELLMANN György: Jogegységi döntés a részvényátruházásról, *Gazdaság és Jog*, 2000/9-10., 15-20. o.
 - ZÁMBÓ Tamás: A névre szóló részvény tőzsdén kívül átruházásának néhány kérdéséről, *Gazdaság és Jog*, 1999/1., 5-8. o.
-
-